

Наталія Олегівна Чудик, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

СТАТУТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК ДЖЕРЕЛО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

У науці конституційного права однією з найменш розроблених та складних є проблема місцевого самоврядування, хоча має воно давні традиції, які сягають далеко в минуле. Адже ідея демократії та самоврядування народилася, розвивалася протягом світової історії та значною мірою реалізовувалася саме на місцевому рівні. Самоорганізація населення для вирішення власних проблем – взагалі ключове питання демократії. Реальне місцеве самоврядування – це конкретний крок у напрямку подальшої лібералізації управління на місцях, пов'язаний з вирішенням проблем формування громадянського суспільства та правової держави, посиленням захисту прав і свобод людини і громадянина, їх практичною реалізацією. Тому, актуальність глибоко осмислення даного питання має не лише науково-методологічне і політико-ідеологічне, але і практичне значення.

Важливою нормативною умовою функціонування територіальної громади та органів і посадових осіб місцевого самоврядування є правові акти, прийняті в системі місцево-

© Н. О. Чудик, 2008

го самоврядування, насамперед, статути територіальних громад¹. Адже саме орієнтація на прийняття статутів територіальної громади як своєрідних «міні-конституцій»² або «малих конституцій» територіальних громад³, найоптимальніше відповідає ідеям субсидіарності та самоорганізації населення за місцем проживання, розмаїття й свободи вибору жителями напрямів і видів локальної діяльності щодо вирішення питань місцевого значення. Саме статути територіальних громад краще за все виражають «демократичне начало самоорганізації та саморегулювання в рамках закону та виходять з визнання територіальних (місцевих) спільностей населення суб'єктами політичних відносин владарювання»⁴, найбільш оптимально та гнучко «відтворюючи норми законів та адаптуючи їх до місцевих умов», подають норми законодавства в «упорядкованому вигляді, полегшуючи роботу муніципальних структур та формуючи у населення чіткіше уявлення про сенс та характер місцевого самоврядування»⁵.

Слід зазначити, що питання щодо правової природи статутів територіальних громад, їх юридичних властивостей, місця та ролі в системі джерел конституційного права, функцій статутного регулювання у місцевому самоврядуванні, характеру та видів норм, що містяться у статутах територіальних громад є одними з найменш розроблених у вітчизняній юридичній науці.

Безумовно, починаючи з 1990 р., коли у вітчизняній юридичній науці почалося формування сучасних поглядів на місцеве самоврядування, окремі аспекти проблеми статутів територіальних громад як джерел конституційного права досліджувалися у наукових працях таких вітчизняних вчених, як М. О. Баймуратов⁶, В. Р. Барський⁷, О. В. Батанов⁸, І. В. Дробуш⁹, В. М. Кампо¹⁰, М. І. Корнієнко¹¹, В. В. Кравченко¹², М. П. Орзіх¹³, О. С. Орловський¹⁴, В. Ф. Погорілко¹⁵, В. П. Рубцов¹⁶, інших вчених та експертів з питань місцевого самоврядування та локальної нормотворчості, наявність яких свідчить про розвиток теорії муніципального статутного права в Україні. Але, незважаючи на наявність праць цих та інших вчених, слід констатувати, що фундаментальних досліджень з цього питання в Україні немає.

Насамперед, слід зазначити, що в сучасній конституційно-правовій науці практично немає досліджень у яких би робився понятійний аналіз статутів територіальних громад. Так, наприклад, у більшості з відомих нам фундаментальних юридичних словників або енциклопедичних юридичних виданнях дане поняття взагалі не розкривається чи іноді лише згадується у загальних статях, присвячених категорії «статут»¹⁷, або ті визначення, які наводяться у них, не дають оптимального визначення цьому поняттю, лише поверхово окреслюючи характерні риси статутів територіальних громад¹⁸. Мало уваги цим питанням приділяється й у відповідних підручниках та інших навчальних виданнях з питань муніципального права та місцевого самоврядування.

Так, наприклад, А. С. Саломаткін визначає статут муніципального утворення як основний нормативний правовий акт муніципального утворення, який регулює відносини, які стосуються всіх сфер життя місцевого самоврядування¹⁹. По суті, у даному визначенні можна помітити такі ознаки статуту: по-перше, це «основний» акт місцевого самоврядування, що обумовлює його місце серед інших актів муніципального нормотворення; по-друге, це «нормативно-правовий акт», що дає можливість зрозуміти правову природу цих актів; по-третє, це «регулятор» певних суспільних відносин, які, по-четверте, стосуються «усіх сфер життя місцевого самоврядування», що є характеристикою функціональної та об'єктної спрямованості муніципального статутного регулювання.

Цікавою є позиція В. В. Таболіна, на думку якого, статут міста є актом вищої юридичної сили в системі муніципальних правових актів, який має пряму дію та застосовується на всій території муніципального утворення²⁰. У даному визначенні автор акцентує увагу на таких ознаках цих документів як юридична сила, місце серед інших локальних актів самоорганізації та територія, на яку розповсюджується їх нормативний вплив.

Лаконічністю відрізняється визначення, яке дає К. С. Шугрина, на думку якої, статут муніципального утворення – це основний нормативно-правовий акт муніципального утворення²¹. Фактично у цьому визначенні акцент робиться виключно на правовій природі цього документу як нормативно-правового акту. Близьке за змістом визначення дається і М.В. Постовим, який визначає статут муніципального утворення як «важливий нормативно-правовий акт, які входить до правової основи місцевого самоврядування»²².

По суті, аналогічну позицію займає інший російський вчений-конституціоналіст А. Є. Постніков, який вважає, що ті акти місцевого самоврядування в «яких закріплюються основи організації місцевого самоврядування та, зокрема, встановлюється структура органів місцевого самоврядування муніципальних утворень, відносяться до числа джерел конституційного права», причому «з числа нормативних правових актів місцевого самоврядування найбільше значення мають статuti територіальних утворень»²³.

Більш конструктивною та змістовною, у порівнянні з попередніми визначеннями, є дефінітивна формула, яку пропонує Ю. А. Дмитрієв, на думку якого, з точки зору змісту статuti муніципальних утворень є установчими актами, в яких визначається структура місцевого самоврядування, конкретні межі його дії (кордони муніципального утворення), питання, віднесені до його відання, співвідношення форм безпосередньої та представницької демократії, склад і структура муніципальних органів, взаємовідносини між ними, гарантії, відповідальність та взаємовідносини з іншими рівнями місцевого самоврядування та органами державної влади тощо²⁴. Хоча автору даного визначення також не вдалося відійти від розгорнутого перерахування питань, які утворюють об'єкт муніципального статутного регулювання, але він виділяє звертає увагу на установчу природу статуту, що, на наш погляд, є однією з визначальних характеристик цього документу.

Інший російський вчений-конституціоналіст І. І. Овчинніков визначає статут муніципального утворення як «важливіший акт місцевої нормотворчості, у якому відповідно до вимог законодавства про місцеве самоврядування закріплюються організація та основні напрями здійснення населенням місцевої влади на території муніципального утворення»²⁵. У даному визначенні російський вчений акцентує увагу на трьох основних моментах, які характеризують такі акти місцевого самоврядування: роль цих документів у процесі локального нормотворення, предмети статутної регламентації та територія дії статуту.

По суті аналогічні ознаки наводяться у визначенні статуту територіальної громади, яке дається О.В. Батановим, на думку якого, це «основний локальний нормативно-правовий акт, яким регулюється структура, повноваження та порядок діяльності територіальної громади села, селища, міста, її органів та посадових осіб»²⁶. Слід зазначити, що в даному визначенні більш конкретизовано окреслюється місце статуту територіальної громади серед інших актів локального нормотворення як «основних» актів локальної демократії, визначається об'єктна спрямованість їх регулюючого впливу, причому акцент робиться на природі цих документів як «нормативно-правових актів».

Спираючись на аналіз багатьох точок зору з приводу тлумачення визначення поняття статуту територіальної громади, В. Петрусь вважає, що статут територіальної громади в Україні – це нормативно-правовий акт представницького органу місцевого самоврядування, який має установчий характер і регулює (визначає) особливості здійснення місцевого самоврядування²⁷. На наш погляд, за такого підходу значною мірою викривлюється правова природа статуту як акта установчої влади територіальної громади, підміняється суб'єктна основа статутного нормотворення. Адже статут територіальної громади може прийматися не тільки представницьким органом місцевого самоврядування, а й безпосередньо населенням.

Оригінальним є підхід щодо визначення поняття статуту територіальної громади, запропонований Н. Бровінською. На її думку, статут – це договір про взаємодію, партнерство та співробітництво між територіальною громадою і її органами, хартія самоуправління, що регулює й нормує взаємодію суб'єктів місцевого самоврядування і має нормативний характер²⁸. Відмічаючи інноваційність у тлумаченні поняття статуту територіальної громади, запропонованого цією дослідницею, вважаємо, що такий підхід є певним відлунням договірної природи конституції як нормативно-правового акта найвищої юридичної сили та акту установчої влади народу, по суті її розуміння як договору між народом і державою.

У контексті становлення муніципального статутного права, такий підхід є в цілому обгрунтованим з багатьох причин. Адже статут територіальної громади, з одного боку, є свого роду договором між територіальною громадою та органами і посадовими особами місцевого самоврядування з питань організації та діяльності муніципальної влади з

метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших місцевих особливостей та традицій. З іншого боку, статут територіальної громади – це своєрідна угода між територіальною громадою та державою. Адже на муніципальному рівні, за умовою визнання та гарантування державою місцевого самоврядування та його права на статутне регулювання муніципальних відносин, не лише «локалізується» влада Українського народу та відбувається децентралізація публічної влади, результатом чого і є формування муніципальної влади – публічної влади територіальної громади. На муніципальному рівні реалізується ідея індивідуалізації владовідносин, коли останні виступають своєрідним сумарним вираженням політичної та економічної влади населення, здійснення індивідуальних та колективних прав та свобод особи за місцем проживання, що є своєрідним «детектором» демократичності держави та суспільства.

Тому, напевно чи можна сприймати як обґрунтовану критику позиції Н. Бровінської, висловленої у публікаціях В. Петрусь, в основу якої покладено розуміння договору як «об'єктивованого формально-обов'язкового правила поведінки, яке встановлене за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і забезпечується державою», з чого робиться висновок, що договір передбачає наявність, як мінімум, двох рівноправних суб'єктів, які, виражаючи свою волю, досягають згоди з певного питання. У випадку з розумінням правової природи статуту територіальної громади, як вважає В. Петрусь, цього не може бути, оскільки територіальні громади і її органи не є рівноправними суб'єктами²⁹.

Незважаючи на достатньо широку палітру точок зору з приводу визначення поняття статуту територіальної громади, вважаємо, що жодна з наведених дефініцій не дає оптимальної уяви про сутнісні та змістовні, внутрішні та зовнішні, функціональні та інші характерні ознаки такого специфічного джерела конституційного права як статут територіальної громади.

Відсутність комплексних теоретичних розробок щодо визначення поняття, розкриття юридичних ознак, предмету, правової природи статуту територіальної громади та їх норм, методології та методики їх розробки і прийняття, на жаль, супроводжується законодавчо невизначеністю щодо змісту, структури, місця та ролі цих нормативно-правових актів серед актів місцевого самоврядування.

Так, чинне законодавство України про місцеве самоврядування закріплює, що з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах законодавства може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста (частина перша ст. 19 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»). Крім того, даним Законом віднесено до предмета статуту такі питання, як регламентація проведення загальних зборів громадян за місцем проживання, громадських слухань, порядок внесення місцевих ініціатив, прийняття та оприлюднення рішень представницьких органів місцевого самоврядування щодо них. По суті, статут територіальної громади – це документ нормативно-процедурного характеру, якій містить правове обґрунтування, норми та правила взаємодії між органами місцевого самоврядування, політичними та громадськими об'єднаннями, членами територіальних громад та має сприяти процесу формування територіальної спільноти із людей, об'єднаних спільним проживанням та необхідністю вирішення спільних питань³⁰.

Безумовно, негативним чинником, який гальмує процес становлення муніципального статутного права і який обов'язково слід ураховувати, є пасивність населення, його байдуже ставлення до проблем місцевого самоврядування або необізнаність у його ролі, значенні, функціях щодо вирішення питань місцевого значення. На жаль, ще й до сьогодні фактично територіальні громади є простою сукупністю жителів міст, селищ і сіл, а не згуртованою, такою, що усвідомлює єдність своїх політичних, економічних, соціально-культурних та інших інтересів, спільнотою, якою може і має бути територіальна громада. Більшість громадян не тільки не зможуть відповісти на запитання щодо змісту, структури, кола питань, які можуть регламентуватися у статуті територіальної громади, а й взагалі мало орієнтуються у питаннях щодо доцільності прийняття статуту територіальної громади та її самої матерії, яка обговорюється.

Оцінюючи роль статутів територіальних громад як своєрідних хартій самоврядування, слід зазначити, що вони дають місцевим співдружностям можливість самостійно обрати структуру свого управління, забезпечуючи своєрідний «плюралізм форм місцевої демократії»³¹. Вони «відтворюють та адаптують до місцевих умов численні законоположення, впорядковують їх у логічному викладенні, супроводжують необхідними коментарями, сприяють виникненню у населення правильних та досить повних уявлень про структуру та роботу механізму місцевого самоврядування»³², створюють легальні умови для формування і впровадження додаткових прав та свобод членів територіальних громад, виходячи з того, що конституційні права не є вичерпними.

У сучасних умовах статут територіальної громади можуть стати своєрідним «індикатором» здатності місцевих жителів, органів та посадових осіб місцевого самоврядування самостійно вирішувати всі питання місцевого значення, ефективним інструментом реалізації функцій і повноважень місцевого самоврядування.

Ми вважаємо, що *статут територіальної громади – це основоположний, постійно діючий нормативно-правовий акт місцевого самоврядування установчого характеру, який має вищу юридичну силу у відношенні до усіх інших правових актів суб'єктів місцевого самоврядування, змістовно оформлений відповідно до вимог Конституції та законів України, приймається в особливому порядку з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування на території, на яку розповсюджується юрисдикція відповідної територіальної громади.*

Статут територіальної громади має ряд особливостей, які характеризують особливу природу цих нормативно-правових актів місцевого самоврядування як джерел конституційного права, серед яких визначальними є наступні ознаки:

- наявність особливого суб'єкта, який його установлює або від імені якого він приймається, у якості якого виступає територіальна громада – первинний суб'єкт системи місцевого самоврядування, основний носій його функцій і повноважень;

- наявність особливих об'єктів (предметів відання) муніципального статутно-правового регулювання, у якості яких виступають питання місцевого значення, коло яких насамперед обумовлено історичними, національно-культурними, соціально-економічними та іншими особливостями місцевого життя;

- установчий характер як документу, який надає юридичного, правового статусу фактично сформованим або таким, що формуються, відносинам щодо самоврядування та самоорганізації відповідної територіальної громади у процесі безпосереднього або під відповідальність органів та посадових осіб цієї територіальної громади вирішення питань місцевого значення, виходячи з історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей місцевого життя;

- повний та всеохоплюючий характер правового регулювання, що проявляється у регулюванні (здатності регулювати) локальні суспільні відносини, які стосуються всіх сторін, усіх сфер життя територіальної громади, які виникають (потенційно можуть виникнути) на місцевому рівні, регулювання яких не є відповідно до Конституції та законів України сферою відання органів державної влади;

- вища юридична сила щодо інших локальних актів, які приймаються безпосередньо територіальною громадою або в системі органів та посадових осіб місцевого самоврядування, що має прояв, по-перше, у тому, що всі акти, які приймаються органами місцевого самоврядування або територіальною громадою, безпосередньо повинні відповідати статуту територіальної громади, закладеній в нього концепції, принципам і нормам та, по-друге, обов'язковості дотримання статуту територіальної громади всіма суб'єктами правовідносин, розташованими на території, на яку розповсюджується юрисдикція відповідної територіальної громади;

- здатність виступати нормативною основою подальшої локальної нормотворчості територіальної громади, її органів та посадових осіб;

- особливий порядок прийняття, а також внесення до нього змін та доповнень;

- визнання одним із правових засобів, який забезпечує реалізацію принципу правої самостійності місцевого самоврядування, що полягає в тому, що він є нормативно-

правовим актом, у якому місцеві жителі легітимують свій статус як первинного суб'єкта публічної влади на своїй території, а також легалізують предмети відання, права та обов'язки, які забезпечують реалізацію прав жителів – членів відповідної територіальної громади на здійснення місцевого самоврядування виходячи з історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей місцевого життя.

Наведені ознаки свідчать, що статут територіальної громади – це комплексний документ, який за умови його прийняття, є ефективним інструментом контролю за діяльністю усіх муніципальних структур, який захищатиме місцевих жителів від свавілля місцевих чиновників, інформуватиме населення про відповідальність певних посадових осіб, створюватиме легальні умови для формування і впровадження додаткових прав та свобод членів територіальних громад, виходячи з того, що конституційні права не є вичерпними. Тільки такий підхід забезпечить ефективний розвиток і функціонування місцевого самоврядування в Україні.

¹ Батанов О. В. Акти місцевого самоврядування як джерела конституційного права України: поняття та правова природа // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 1. – С. 52–59.

² Муниципальное право Российской Федерации: Учеб. / Под ред. Ю. А. Дмитриева. – М., 2000. – С. 87.

³ Устав территориальной громады города Одессы. Основные этапы создания / Под ред. В. И. Брудного, А. С. Крупника, А. С. Орловського. – О., 2007. – С. 4.

⁴ Анимица Е. Г., Тертышный А. Т. Основы местного самоуправления. – М., 2000. – С. 121.

⁵ Васильев В. И. Местное самоуправление. Учебн. и научно-практ. пос. – М., 1999. – С. 145–146.

⁶ Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення // Юридична освіта і правова держава: Збірн. наук. праць. – Одеса, 1997. – С. 96–101.

⁷ Барський В. Р. Нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – О., 2006.

⁸ Батанов О. В. Питання розробки та прийняття статуту територіальної громади // Юридичний журнал. – 2004. – № 3. – С. 38–40; Батанов О. Статут територіальної громади – основний нормативний акт місцевого самоврядування // Право України. – 2004. – № 7. – С. 30–34; Батанов О. Статут територіальної громади як інструмент реалізації функцій місцевого самоврядування // Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громадян на здійснення місцевого самоврядування: Зб. матер. конф. (21–22 грудня 1998 р., Київ). – К., 1999. – С. 34–38.

⁹ Дробуш І. В. Локальна нормотворчість як одна з пріоритетних функцій органів місцевого самоврядування в Україні // Становлення і розвиток правової системи України. Збірн. матеріалів конф. (21 березня 2002 р., Київ). – К., 2002. – С. 47–50.

¹⁰ Муніципальне статутне право. Навч. посіб. / Дуда А. В., Кампо В. М., Росіхіна В. Ю., Рубановський К. С. / За заг. ред. Кампо В. М. – К., 2005.

¹¹ Корнієнко М. Статут територіальної громади: яким він може бути? // Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громадян на здійснення місцевого самоврядування: Збірн. матеріалів конф. (21–22 грудня 1998 р., Київ). – К., 1999. – С. 15–20.

¹² Кравченко В. Статут територіальної громади як елемент правового забезпечення адміністративної та муніципальної реформ // Проблеми наукового забезпечення адміністративної реформи в Україні: Зб. наук. праць. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 179–184; Лопатинський В., Кравченко В., Линник Н. Статут територіальної громади: проблеми розробки, прийняття та впровадження в практику місцевого самоврядування // Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громадян на здійснення місцевого самоврядування: Зб. матер. конф. (21–22 грудня 1998 р., Київ). – К., 1999. – С. 21–33.

¹³ Орзих М. Ф. Проект Устава територіальної громади міста Одеси // Конституционное право Украины: Учеб.-методич. пос. Ч. III. Вып. I. – О., 1999. – С. 14–47.

¹⁴ Орловський О. Проблеми регламентації статусу органів самоорганізації населення в проектах статуту територіальної громади міста Одеси // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Одеса: Юрид. л-ра, 2001. – Вип. 12. – С. 258–263; Орловський А. Опыт города Одессы по разработке устава территориальной громады. – О., 2003; Устав территориальной громады города Одессы. Основные этапы создания / Под редакцией В. И. Брудного, А. С. Крупника, А. С. Орловського. – О., 2007. – 160 с.

¹⁵ Погорілко В. Ф. Статут столичного міста як юридична основа його самоврядування // Роль столиці у процесах державотворення, історичний та сучасний аспекти: Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 28 лютого 1996 р.). – К., 1996.

¹⁶ Рубцов В. «Всякому городу – нрав і права» // Хрещатик. – 1999. – 19 січня; Рубцов В. П. Статут територіальної громади як джерело досвіду засвоєння статутного права // Актуальні проблеми державного управління. – 1999. – № 3(5). – С. 66–71.

¹⁷ Баглай М. В., Туманов В. А. Малая энциклопедия конституционного права. – М., 1998. – С. 465–467; Борисов В. И., Илюхов А. А., Кажанов О. А. Словарь по конституционному праву Российской Федерации. – М., 2003. – С. 351; Конституционное право. Энциклопедический словарь / Отв. ред. С. А. Авакьян. – М., 2000. – С. 614–615; Конституционное право: Словарь / Отв. ред. В. В. Маклаков. – М., 2001. – С. 505–506; Энциклопедический юридический словарь / Под общ. ред. В. Е. Крутских. – 2-е изд. – М., 1998. – С. 304.

¹⁸ Батанов О. В. Статут територіальної громади // Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К., 2007. – С. 849; Батанов О. В. Статут територіальної громади // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2001. – Т. 5: П–С. – К., 2003. – С. 638–639; Овчинников И. И. Устав муниципального образования // Юридическая энциклопедия / Отв. ред. Б. Н. Топорнин. – М., 2001. – С. 1137–1138.

¹⁹ Кокотов А. Н., Саломаткин А. С. Муниципальное право России: Учебник. – М., 2006. – С. 303.

²⁰ Таболин В. В. Основы городского права: Курс лекций. – М., 2006. – С. 54.

²¹ Шугрина Е. С. Муниципальное право Российской Федерации: Учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2007. – С. 56.

²² Постовой Н. В. Муниципальное право России. – М., 1998. – С. 139.

²³ Конституционное право России: Учеб. / А. Е. Постников, В. Д. Мазаев, Е. Е. Никитина [и др.]; под ред. А. Е. Постникова. – М., 2008. – С. 25.

²⁴ Муниципальное право Российской Федерации: Учеб. / Под ред. Ю. А. Дмитриева. – М., 2000. – С. 86–87.

²⁵ Овчинников И. И. Устав муниципального образования // Юридическая энциклопедия / Отв. ред. Б. Н. Топорнин. – М., 2001. – С. 1137.

²⁶ Батанов О. В. Статут територіальної громади // Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К., 2007. – С. 849.

²⁷ Петрусь В. Про поняття та юридичну природу статуту територіальної громади // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2001. – Вип. 36. – С. 221.

²⁸ Бровинская Н. Роль Устава в организации местного самоуправления // Статут територіальної громади: проблеми розробки, прийняття та впровадження в практику місцевого самоврядування: Навч. посіб / Громадська організація «Товариство науковців по сприянню муніципальній реформі» / В. Кравченко (відп. ред.). – К., 1999. – С. 86.

²⁹ Петрусь В. Про поняття та юридичну природу статуту територіальної громади // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2001. – Вип. 36. – С. 220.

³⁰ Рекомендации круглого стола «Устав территориальной громады как основа для демократического развития города Одессы» // Устав территориальной громады города Одессы. Основные этапы создания / Под редакцией В. И. Брудного, А. С. Крупника, А. С. Орловского. – О., 2007. – С. 10.

³¹ Черкасов А. И. Сравнительное местное управление: теория и практика. – М., 1998. – С. 44.

³² Барабашев Г. В. О хартиях местного самоуправления в США // Государство и право. – 1994. – № 5. – С. 128.

Отримано 1.07.2008

Резюме

В статье рассматриваются дискуссионные вопросы теории статутных территориальных громад как источников конституционного права. Анализируя современные подходы к пониманию сущности, содержания, основных признаков и атрибутов статутных территориальных громад, автор предлагает свое видение этой проблемы. Дается авторское определение понятия статута территориальной громады, раскрываются его характерные признаки и особенности как источника конституционного права.